

EL SILENCI DE LA MUNTANYA

Un estudi sobre la vida ermitana a Montserrat

Jiménez Moreno, Ivet
Oquendo López, Noor
Prats Aymerich, Mònica

2n B de Batxillerat

Joan Folqué Nicolau

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	3
METODOLOGIA	5
1. ORÍGENS DE LA VIDA ERMITANA I MONACAL	6
1.1. L'eremitisme en els primers segles del cristianisme	7
2.1.1. Pau de Tebes	7
2.1.2. Sant Antoni Abat.....	8
1.2. El monaquisme en els primers segles del cristianisme.....	8
1.2.1. Sant Pacomi	8
1.3. L'eremitisme i el monaquisme a l'Occident medieval	9
1.4. L'eremitisme i el monaquisme en altres religions	9
2. L'EREMITISME A CATALUNYA	11
2.1. Testimonis literaris de l'eremitisme català	11
2.2. L'eremitisme en la literatura catalana	11
2.3. L'eremitisme català actual.....	12
3. LA SANTA MUNTANYA DE MONTSERRAT	13
4. HISTÒRIA DELS ERMITANS A MONTSERRAT	14
4.1. Les primitives ermites	14
4.2. Els primers ermitans	14
4.3. Continuitat de la vida ermitana.....	14
4.4. La reforma de Cisneros.....	15
4.5. Desavinences en la comunitat	17
4.6. La reforma de la visita apostòlica	18
4.7. L'eremitisme durant la Guerra dels Segadors	19
4.8. L'eremitisme durant la Guerra del Francès	19
4.8.1. Montserrat fortificada	20
4.8.2. L'arribada dels francesos a Montserrat	20
4.8.3. El saqueig de les ermites	20
4.8.4. Retorn i extinció dels ermitans	21
5. LA VIDA DE L'ERMITÀ.....	22
5.1. La formació	23
5.2. L'organització de l'ermitori	23

5.3. La vestimenta	23
5.4. L'horari.....	24
5.4.1. L'horari exposat per Ramon Llull	24
5.5. L'oració, la lectura espiritual i el treball manual	25
5.6. Els exercicis penitents	25
6. ERMITANS IL·LUSTRES.....	26
7. CATÀLEG DE LES ERMITES.....	27
7.1. Ermita de Sant Jeroni	27
7.2. Ermita de Sant Onofre	28
7.3. Ermita de Sant Joan Baptista.....	28
7.4. Ermita de Santa Caterina.....	29
7.5. Ermita de Sant Jaume	29
7.6. Ermita de Sant Salvador	29
7.7. Ermita de Sant Benet.....	30
7.8. Ermita de Santa Anna.....	30
7.9. Ermita de la Santa Creu.....	31
7.10. Ermita de Santa Magdalena.....	31
7.11. Ermita de Sant Antoni	32
7.12. Ermita de la Santíssima Trinitat	32
7.13. Ermita de Sant Dimes	33
8. "ERMITANADA" A MONTSERRAT	34
8.1. Organització de les sortides.....	34
9. TREBALL DE CAMP: ERMITA DE SANTA ANNA.....	35
9.1. Tècniques constructives.....	36
9.2. Construcció de la maqueta	36
10. CONCLUSIONS	39
11. AGRAÏMENTS	41
BIBLIOGRAFIA.....	42

INTRODUCCIÓ

El nostre Treball de Recerca, *El silenci de la Muntanya*, és una investigació sobre un aspecte de l'acció humana en aquesta espectacular obra de la naturalesa, Montserrat, amb la qual pretenem donar a conèixer una faceta desconeguda d'aquesta muntanya emblemàtica: els eremites i l'eremitisme.

La muntanya de Montserrat ha esdevingut, gràcies a les seves peculiars i sorprenents característiques, un símbol distintiu català. Tal com el seu nom indica, Montserrat prové de les paraules *mont*, denominador de 'muntanya' i, *serrat*, fent referència a 'cadena muntanyosa'. Tanmateix, els mots *serrat* i *serralada* troben el seu origen en la paraula 'serra', l'eina que s'utilitza per serrar. Així doncs, la forma que presenten les muntanyes encadenades l'una al costat de l'altra, fan pensar en les dents de la serra.

Actualment Montserrat és un dels principals punts d'interès i atracció turística de Catalunya. Cal destacar que els llocs més visitats d'aquest espai natural protegit i sagrat per excel·lència són, entre d'altres, el Monestir, la Moreneta, la Santa Cova i els museus.

Després, però, de diversos plantejaments inicials i un cop informades sobre les diferents oportunitats per aprofundir en aquest treball, hem decidit escollir un tema que ens ha semblat des del primer moment –per desconegut– molt interessant: les ermites i la vida eremítica de Montserrat.

En el nostre treball plantejem les hipòtesis següents:

En primer lloc, tal i com hem comprovat, Montserrat consta d'indrets endinsats que es desconeixen generalment i que, gràcies a recopilacions i imatges, omplen la història d'aquesta zona emblemàtica. És per aquest motiu, que rere l'impactant i majestuós massís es troben llocs que ofereixen una visió diferent i fan de Montserrat molt més que una muntanya, com és el cas de les ermites.

En segon lloc, considerem que els ermitans, que abandonaven el món material i avariciós per abocar-se a una vida solitària i espiritual, eren persones amb mancances econòmiques i sense estudis, de tal manera que es tractava d'individus marginats de la societat. És per això, que davant l'exclusió social, fugien en recerca de l'autorealització personal i espiritual en un paratge natural on se sentien acollits i trobaven la pau i el silenci necessaris per a la meditació i pregària.

En tercer lloc, la imatge que tenim respecte l'estat actual de les ermites montserratinas, correspon a una visió totalment arcaica, és a dir, coves en ruïnes. D'aquesta manera, creiem que les ermites contemporànies a l'època en la qual es desenvolupà l'eremitisme, eren també simples i senzilles balnes, amb un espai reduït i mancat de comoditats.

A continuació, els objectius que ens hem proposat d'assolir són, d'una banda, conèixer el concepte d'ermità i conseqüentment el seu estil de vida i, d'altra banda, investigar el secret eremític que amaga la bella muntanya de Montserrat. Així doncs, aquest estudi requereix dur a terme una caminada seguint un itinerari complet que englobi a les tretze ermites montserratinas, les quals fotografiarem i en descobrirem la seva història.

També, desitgem exposar l'objectiu de construir una maqueta d'una de les ermites, amb la finalitat de recrear l'espai del qual disposava l'ermità. En aquest cas doncs, haurem d'efectuar una investigació arquitectònica de l'ermita, que ens permeti a posteriori elaborar a escala la corresponent maqueta.

En conclusió, aquest és un treball que pensem que pot ser captivador i de gran utilitat, ja que tindrem la possibilitat de conèixer més un emblema de casa nostra, Montserrat, i descobrir la vida eremítica que s'hi duia a terme, la qual suposa una gran incògnita per tots nosaltres. A més, gaudirem de l'enriquidor paisatge natural de la muntanya i dels seus camins que ens endinsaran cap a la humanització de Montserrat.

METODOLOGIA

En el nostre treball hem utilitzat diverses metodologies per reunir tota la informació sobre quin és el significat del concepte d'eremita i el seu estil de vida, i quina va ser la situació passada de les ermites de Montserrat, comparant-la amb l'actualitat.

Així, per tal d'arribar als nostres objectius, hem cercat a diferents pàgines web i, sobretot, en llibres que la Biblioteca de Montserrat ens ha facilitat i proporcionat al llarg de la nostra recerca. A més, hem cregut convenient aprofitar grans obres literàries catalanes referents a l'eremitisme com a fonts de documentació, així com *Evast e Blanquerna* de Ramon Llull i *Solitud* de Víctor Català.

Altrament, els mapes, gravats i fotografies han esdevingut un paper molt important en el treball, ja que els hem hagut d'interpretar per assolir els propòsits desitjats. Pel que fa als mapes, ens han servit de guia turística durant el recorregut de les ermites. També, els gravats fets per Alexandre Laborde i Francesc Remart i, les fotografies realitzades per nosaltres, han estat punts claus per conèixer l'abans i el després de les ermites de Montserrat. Així mateix, hem comprovat que la hipòtesi inicial respecte l'arquitectura de les ermites era errònia.

D'altra banda, ens hem posat en contacte amb un monjo de Montserrat, l'Àngel Pons, que ens va concedir una entrevista amb la qual hem conegut aspectes propis de la vida monacal que es comparteixen amb l'ermitana. A més, sovint ens hem trobat amb l'Óscar Barbero Serret, membre del Patronat de la Muntanya de Montserrat, el qual ens ha dut a les ermites de més difícil accés. Gràcies a ell, també vam poder entrevistar sortosament a l'Iván Lozano Ballester, conegut en el món de la moda com "El Santo", el qual és un possible exemple del què seria avui dia un ermità.

En darrer lloc, un pas molt important per a poder avançar en el nostre projecte va ser arribar a comprendre els motius pels quals els ermitans iniciaven una vida dedicada a la pregària, la solitud i la contemplació, per tal de sentir-se realitzats.

Finalment, gràcies a la informació obtinguda, i especialment a la part pràctica en la qual hem vist plasmada part de la realitat dels ermitans en una maqueta d'una ermita de Montserrat, Santa Anna, hem pogut redactar la nostra recerca i extreure'n les nostres pròpies conclusions.

1. ORÍGENS DE LA VIDA ERMITANA I MONACAL

Actualment quan parlem d'un ermità ens referim a una persona que viu en una ermita i en té cura. Tanmateix si aprofundim i ampliem el seu significat, s'obté un concepte prou diferent a l'anterior que es desconeix majoritàriament a causa de la seva aparent inexistència avui en dia. Així doncs, un ermità o eremita, també fa referència a la persona que decideix emprendre una vida solitària i ascètica¹, sense mantenir cap mena de contacte directe amb la societat.

D'altra banda, un monjo és la persona religiosa que es retira també del món social per entrar en una vida austera. Els monjos podien emprendre una nova vida en solitari, a l'igual que els ermitans, tot i que el principal tret que els caracteritza és el fet de viure amb altres monjos dins d'una comunitat monàstica.

1.1. L'eremitisme en els primers segles del cristianisme

En la religió cristiana, l'eremitisme² tenia el principal objectiu d'assolir una relació perfecta amb Déu amb la fi de guanyar-se la vida eterna. Dit d'una altra manera, els ermitans duïen a terme un bon exemple de vida austera i de pregària, basada en la trajectòria de perfecció cristiana, on els valors que transmetien eren de pau, alegria, i lliurament sincer i generós a Déu. «Si vols ser perfecte, vés, ven tot el que tens i dóna-ho als pobres, i tindràs un tresor al cel» (Mt 19, 21).

Aquest estil de vida ermitana neix dins del cristianisme a finals del segle III i a principis del segle IV, anteriorment a la pau que vingué amb Constantí I el Gran, el qual posà fi a la persecució, constant i terrible, als cristians.

Va ser aleshores quan els anomenats *Pares del Desert*³, formats per cenobites, anacoretes i ermitans, decidiren abandonar les zones urbanes de l'Imperi romà per tal de lliurar-se a una vida solitària en els deserts d'Egipte i Palestina. Dins d'aquesta primera comunitat solitària, cal destacar necessàriament la presència de Pau de Tebes i Sant Antoni Abat, els primers ermitans cristians.

¹ La vida ascètica o l'ascetisme, practicat per l'asceta, és l'esforç constant i sistemàtic per atènyer la perfecció ètica o religiosa per mitjà de la repressió dels vicis, plaers i fins i tot imposició voluntària de mortificacions corporals, pregària i recolliment interior.

² Primerament, cal precisar sobre l'ús dels conceptes anacoreta, ermità o eremita, ja que en ocasions s'entenen com a sinònims. En un sentit estricte, un anacoreta és aquell qui, havent viscut en un cenobi, s'aparta definitivament o temporalment de la vida comunitària. Un eremita, en canvi, no necessàriament ha d'haver viscut en comunitat. El terme ermità també pot ser utilitzat amb aquest últim significat, però, a més, designa qualsevol persona que té cura d'una ermita.

³ De fet, la paraula ermita, procedent del terme erm, significa «del desert».

Cal dir però, que ja des dels orígens del cristianisme, Jesús fill de Déu, predicava i convidava a tothom a renunciar a tot allò que condueix a l'egoisme i acceptar el propi sofriment, la creu, per tal de poder viure una experiència d'alliberament i de vida plena: «Lavors va cridar la gent i els seus deixebles i els digué: -Si algú vol venir amb mi, que es negui a ell mateix, que prengui la seva creu i que em segueixi» (Mc 8, 34).

Altrament, les figures de sant Joan Baptista i Elies, que fugí al desert acusat i amenaçat per Jezabel per la mort dels sacerdots de Baal, juguen un paper important en l'eremitisme cristià.

1.1.1. Pau de Tebes

Pau de Tebes, conegut com a Pau l'Ermità i també per ser un dels pares de desert, és venerat a l'Església catòlica per ser considerat el primer eremita cristià. Va néixer aproximadament l'any 228 a Tebaida, Egipte, i morí l'any 342.

Pau l'Ermità és el protagonista d'una hagiografia, *Vita Sancti Pauli primi eremitae*, escrita per sant Jeroni durant la segona meitat del segle IV. Segons aquest relat, Pau, orfe de pare, era fill d'una família rica que li concedí una educació excel·lent. No obstant això, fugí cap al desert de Tebes l'any 250, davant la persecució cristiana dels emperadors Deci i Valerià I. Durant els anys posteriors, Pau de Tebes visqué immers en la solitud del desert on resava, meditava i escoltava la voluntat de Déu. A més, d'acord amb la narració de sant Jeroni, s'alimentava gràcies a un corb que li portava un tros de pa diàriament.

Al final de la seva vida rebé la visita inesperada de sant Antoni Abat, també eremita, amb el qual conversaren nit i dia. Però el segon cop que hi anà, Pau l'Ermità ja era mort. Sant Antoni, obeint la voluntat del seu company, el vestí amb la túnica que li havia regalat Atanasi d'Alexandria i l'enterrà dins d'una fossa excavada per dos lleons.

1.1.2. Sant Antoni Abat

Malgrat que Pau de Tebes és considerat el pioner de l'eremitisme, altres fonts tradicionals opten per considerar a sant Antoni Abat el primer eremita i pare dels anacoretes. De fet, tal com narra sant Jeroni, els dos homes es conegueren cap el final de les seves vides.

Aquest sant va néixer l'any 250 a Coma, Egipte, i morí l'any 336. Abans que emprengués la vida ermitana, sant Antoni Abat va rebre una inspiració divina que el motivà a donar tots els seus béns materials i emprendre una vida ascètica.

Sant Antoni va ser el protagonista d'una hagiografia, *Vida de sant Antoni*, escrita l'any 356 per l'arquebisbe Atanasi d'Alexandria, en la qual explica la seva duríssima vida eremítica en el desert on li succeeixen nombroses batalles contra el diable, fet que il·lustra la seva perfecció espiritual.

1.2. El monaquisme en els primers segles del cristianisme

La primera comunitat cristiana de Jerusalem és la base dels valors cristians de la vida monacal; el punt de partida.

Aquesta primera comunitat, formada pels deixebles i seguidors de Jesús, predicava arreu la bona nova i seguia el model de vida de l'Evangelí. «La multitud dels creients tenia un sol cor i una sola ànima, i cap d'ells no considerava com a propis els béns que posseïa, sinó que tot estava al servei de tots» (Fets dels Apòstols 4, 32).

D'altra banda el naixement de la comunitat monacal cristiana, va ser fruit precisament de l'admiració per la vida eremítica i també, fruit de la crisi que en aquell moment travessava la comunitat, en la qual els principis cristians anaven fonent-se. Així doncs, els fidels abandonaren les seves vides a les ciutats i emprengueren una de nova al desert d'Orient Mitjà. Així bé, s'establí l'organització dels monjos en comunitat.

No obstant això, anteriorment al cristianisme, els jueus ja experimentaven la vida monacal, en la qual el seu model a seguir era Joan Baptista. Tot i així, la seva concepció d'entendre la vida era molt diferent a la cristiana.

1.2.1. Sant Pacomi

Sant Pacomi, anomenat pare del monaquisme cenobític i el primer en escriure una regla, va ser una figura rellevant que marcà la història de la vida monacal.

Va néixer a Tebaida, Egipte, l'any 292, en una família pagana. Cap als 20 anys, va haver d'allistar-se a l'exèrcit durant el període de guerres de Constantí el Gran. Tot i així, va ser a la presó quan conegué la comunitat cristiana, la qual es compadia dels presoners i els hospitalitzava humilment. Pacomi, sorprès per la misericòrdia d'aquells cristians envers els homes, pregà a Déu perquè l'il·luminés també amb la seva gràcia. I així fou.

Tal com narra Miquel Estradé en el llibre *Vida de sant Pacomi*, un cop acabada la guerra, Pacomi es féu batejar i esdevingué ermità. Però Déu li encomanà una altra missió: a Tabennesi, un poblat inhabitat, sentí la veu del Cel que li digué: «Queda't aquí, i basteix-hi un monestir, que molts vindran cap a tu per fer-se monjos».

Pacomi formà doncs, amb els seus deixebles, la primera comunitat monàstica cenobítica, pròpiament dita, anomenada *koinonia*. A més, també escriví la primera regla monàstica, la qual organitzava i regulava la vida dels monjos al monestir, basada en la comunió fraterna.

Sant Pacomi morí el 346 i, malgrat la desaparició ràpida de les comunitats pacomianes, els ensenyaments d'aquest monjo, basats en la pregària, els béns comuns, el treball i el perdó, van perdurar en el monaquisme posterior.

1.3. L'eremitisme i el monaquisme a l'Occident medieval

L'eremitisme i el monaquisme iniciats a l'Orient Mitjà, s'anà estenent cap a l'Occident durant l'època medieval, gràcies a la difusió i a la traducció en la llengua llatina de les primeres vides de sants orientals, per obra d'Atanasi, sant Jeroni, Joan Cassià i Benet de Núrsia.

Així mateix, a l'Occident medieval, l'eremitisme tendí a desenvolupar-se dins les comunitats monàstiques. Joan Cassià i Benet de Núrsia, esmentats anteriorment, influïren en aquesta nova concepció. El primer, després d'haver visitat diferents monestirs d'Egipte, fundà una comunitat i escriví les obres *De institutione coenobiorum* i les *Collationes Patrum*. D'altra banda, sant Benet és l'autor de la regla monàstica més influent, en la qual mostra una gran consideració pels anacoretas que, després d'haver viscut un temps en el monestir, es poden retirar a l'erm amb l'ajuda de Déu per combatre els desitjos carnals i de pensament. De fet, sant Benet practicà temporalment l'eremitisme.

A més a més, les pràctiques eremítiques no van ser exclusivament dels religiosos o membres dels ordres monàstics, sinó que també els laics, admirats per l'exemple de vida ascètica, emprengueren aquesta nova vida.

1.4. L'eremitisme i el monaquisme en altres religions

Malgrat que associem l'eremitisme dins de la religió cristiana, cal dir que aquesta idea de portar una vida ascètica no és pròpia i exclusiva del cristianisme, ja que religions com ara l'hinduisme i el budisme també inclouen la pràctica ascètica en la seva història.

Així doncs, ens situem al segle IX a. C. a l'Índia, en la civilització de l'Indus i dels invasors aris, on s'inicià una època de reflexió interior i de recerca d'autenticitat més enllà dels rituals exteriors. Els textos sagrats *Upanisad*, testimonis d'un pensament filosòfic arcaic i contemporanis a l'època, van ser escrits per transmetre aquesta nova

doctrina de mestre a deixeble. Amb ella es pretenia trencar amb el cicle etern del destí i alliberar el jo perquè s'identifiqués amb el *Brahman*⁴.

Siddharta Gautama (566-486 a.C.), un jove ric, volgué experimentar aquesta nova doctrina a través de la vida ascètica. Però no resultà com esperava. Per aquest motiu, optà per restar immòbil al peu d'un arbre durant 49 dies. Va ser així com descobrí l'alliberament, el *nirvana*⁵. Així es convertí en Buda, l'il·luminat.

D'altra banda, la vida monàstica s'expandeix en tres grans corrents: el monaquisme cristià, l'hindú i el budista. Aquesta última va ser fundada per l'esmentat Buda, el qual volgué difondre la seva ensenyança de vida.

⁴ El *Brahman* és un concepte indi que fa referència al principi original de l'univers, identificat amb l'Absolut.

⁵ El nirvana és el cessament o la neutralització del desig i l'acció, i assolint el parinirvana, l'extinció completa i definitiva del desig.

2. L'EREMITISME A CATALUNYA

La fama de la vida ermitana iniciada a l'Orient Mitjà, concretament a l'Alt Egipte i Palestina, arribà també a casa nostra, amb els primers imitadors d'aquesta vida solitària i austera.

2.1. Testimonis literaris de l'eremitisme català

Gràcies als documents arcaics que encara avui es conserven i parlen de l'eremitisme a Catalunya, podem conèixer els indrets en els quals es desenvolupà aquest curiós estil de vida. Així mateix, les llegendes també són utilitzades com a fonts vàlides. És el cas de la llegenda *fundacional* de Fra Garí, ermità de Montserrat.

Fora de totes les llegendes o testimonis literaris sobre la vida eremítica a Montserrat, cal dir que tal com hem pogut comprovar, la Biblioteca de Montserrat conserva documents històrics més fiables que expliquen amb total precisió la vida eremítica que nasqué a Montserrat.

També ens trobem la vida eremítica en altres muntanyes catalanes. El Canigó, per exemple, on s'hi retiraren alguns eremites. A poca distància d'aquesta mateixa, a Cuixà, Conflent, també es retirà a la vida eremítica el dux venecià Pere Ursèol. Altrament, la hagiografia de sant Gil situa la seva pràctica eremítica, del segle VII, a Núria.

Deixant de banda els indrets muntanyencs catalans, també cal fer esment de les vides eremítiques practicades arreu del territori català: al voltant del riu Llobregat, el Pla de Bages i Igualada durant la Baixa Edat Mitjana.

2.2. L'eremitisme en la literatura catalana

La literatura catalana inclou diverses obres literàries inspirades en la vida ascètica i solitària, és a dir, referents a l'eremitisme.

Joanot Martorell fa aparèixer la figura de l'ermità en la seva famosíssima i transcendent obra *Tirant lo Blanc*, considerada un dels màxims exponents de la novel·la cavalleresca de la literatura medieval catalana. Així doncs, en aquesta obra literària explica la conversió del cavaller Guillem de Varoic, el qual es retira a una ermita en tornar d'un pelegrinatge a Jerusalem.

Pel que fa a la literatura de Ramon Llull, al *Llibre de l'ordre de cavalleria*, un cavaller retirat a fer vida eremítica dialoga amb l'escuder i li proporciona el llibre de l'ordre. Del

mateix autor, al *Llibre d'Evast e Blanquerna*, el protagonista, després d'haver rebutjat el matrimoni amb Natana i arribat al cim de la jerarquia eclesiàstica, sent Papa, renuncia al càrrec eclesiàstic per dedicar-se a la vida eremítica. Ramon Llull fa aparèixer altre cop, al *Fèlix o Llibre de meravelles*, el personatge de l'eremita.

D'altra banda, fent un salt en el temps, entre el 1904 i 1905, Caterina Albert, amb el pseudònim de Víctor Català, publicà *Solitud* en els fulletons de la revista *Joventut*. Aquesta obra literària narra la història de la Mila, una dona descontenta de la convivència amb el seu marit, un home gandul i indolent a qui ha de seguir a contracor per tenir cura d'una ermita en una muntanya solitària i fosca. Insatisfeta en el seu matrimoni i carregada d'obligacions envers l'eremita, la Mila troba consol enfront la seva solitud en diversos personatges, especialment en el pastor.

D'aquesta manera, en aquesta novel·la la figura de l'eremita s'entén amb un significat diferent respecte el que portem estudiant fins ara; la Mila és considerada ermitana pel fet de viure i tenir cura d'una ermita i no pas, per dur a terme una vida ascètica i austera. No obstant això, la solitud, pròpia dels eremites, és una característica que també podem associar perfectament a la Mila. Tot i així, mentre que per als ermitans la solitud esdevé un mitjà per a trobar a Déu, la Mila sofreix una solitud existencial que ha d'assumir de manera dolorosa per tal d'alliberar-se'n.

2.3. L'eremitisme català actual

Tot i que aparentment l'eremitisme sembli fet passat, actualment l'esperit eremita encara hi és present en el cor d'algunes persones.

A Catalunya, existeix el cas de la Montserrat Domingo, anomenada ermitana del segle XIX, una monja del monestir d'Olesa que decidí fer un canvi de rumb en la seva vida i iniciar-se com anacoreta a l'ermita de Sant Joan de Cornudella de Montsant. Encara que pot semblar contradictori, Montserrat empena per la seva filosofia de vida basada en estimar a tothom i servir els altres i, les ganes de viure en soledat, optà pel model de vida eremítica. De fet, ja fa més de 37 anys que viu a l'ermita de Sant Joan, sota la protecció del majestuós Montsant.

D'altra banda, l'Iván Lozano⁷, un dissenyador de moda barceloní, cansat de la fama i el luxe emprengué una nova vida, fa gairebé sis mesos, a l'ermita de Santa Creu de Montserrat, on a més de fer-se'n càrrec, dedica el seu temps en la meditació i contemplació, trets propis eremítics.

⁷ Vegeu entrevista a l'Iván Lozano. Annex, pp. 12-18.

3. LA SANTA MUNTANYA DE MONTSERRAT

El massís montserratí va ser un lloc perfecte pel desenvolupament dels ermitans, des que la fama de la vida anacorètica d'Orient Mitjà arribà a Catalunya, assolint els primers imitadors en aquesta vocació solitària.

Fins el segle XIX, amb la desaparició definitiva de la vida ermitana, l'expressió "Santa Muntanya de Montserrat" albergava un significat molt precís, que designava el conjunt d'ermitans i ermites subjectes al monestir de Santa Maria de Montserrat i repartides per la muntanya.

Se'n distingeixen dues zones, designades amb els noms de Tebes i Tebaida, que fan referència als deserts on es desenvolupà la vida dels primers ermitans cristians⁸. Tebes correspon a la regió de les Gorres i Tebaida, a la regió de Sant Salvador. Hi ha encara una altra zona nomenada Tabor que correspon a la regió de Sant Jeroni, la més alta de totes, que fa al·lusió a la muntanya on Jesús es transfigurà⁹.

⁸Recordeu que en el primer apartat del treball, *Orígens de la vida ermitana i monacal*, s'ha fet esment dels primers ermitans que van viure en aquests deserts.

⁹Vegeu *Imatge 1* i *Imatge 2* : La Santa Muntanya de Montserrat. Annex, p. 3.

4. HISTÒRIA DELS ERMITANS DE MONTSERRAT

La història dels ermitans es remunta fins els primitius custodis de la humil capella de Santa Maria de Montserrat; homes erudits i místics que s'endinsaven en el silenci de la muntanya per assolir la relació perfecta amb Déu.

4.1. Les primitives ermites

L'origen històric de l'actual monestir de Santa Maria de Montserrat es troba en una capella o ermita que existia a la muntanya de Montserrat de temps molt antic i imprecís, dedicada a la Mare de Déu.

La primera notícia documental que cita la capella de Santa Maria de Montserrat és l'escriptura de la dotació feta al monestir de Ripoll pel comte Guifré de Barcelona el 888, en la qual cedí al gran cenobi benedictí les ermites ja existents de Montserrat que havia reconquerit. Tot i que es desconeix la data d'aquestes capelles, probablement pertanyien a l'època visigòtica; d'abans de l'any 711.

No obstant això, Ripoll no conservà gaire temps aquestes donacions del comte Guifré, ja que l'any 933 el comte Sunyer les repartí. De fet, el document que ho afirma anomena per primer cop les quatre i primeres esglésioles existents a Montserrat; Santa Maria, Sant Iscle, Sant Pere i Sant Martí, les quals segurament eren habitades per ermitans.

Malgrat la mancança de documents que ens afirmin la localització de les ermites de Sant Pere i Sant Iscle, possiblement la primera estava situada a l'actual Monistrol. En canvi, la de Sant Iscle és l'única que es conserva i dóna una idea aproximada de com eren les altres. La de Santa Maria, tot i que entre els anys 1025 i 1035 l'abat Oliba hi fundà l'església d'un monestir benedictí subjecte a Ripoll, la façana de l'antiga ermita es pot contemplar, reconstruïda, a l'atri d'accés al basílica de l'actual monestir¹⁰.

4.2. Els primers ermitans

D'altra banda, els primers ermitans coneguts de Montserrat foren els preveres Gaufred, Graciós, Nampo i Samano, els quals posteriorment, el 945, inauguraren la vida monàstica juntament amb l'abat Cesari a l'església de Santa Cecília, molt propera a la de Santa Maria.

¹⁰ Vegeu *Santa Maria de Montserrat de Les ermites de Montserrat*. Annex, p. 19.

Tanmateix, el primer ermità conegut amb aquest nom fou Garí, que estava al servei de les capelles de Sant Miquel, tal com apareix en un document del 1057. A més, sobre aquest ermità es formà el segle XIII la transcendent llegenda catalana¹¹.

4.3. Continuitat de la vida ermitana

La documentació de la vida eremítica a Montserrat durant els dos segles posteriors a Fra Garí és escassa, malgrat això la seva continuïtat és indubtable. De fet, durant els segles XIV i XV l'eremitisme montserratí era florent fins el punt en què els ermitans rebien sovint peticions de pregàries, com la del rei Pere III el Cerimoniós.

A inicis del segle XV, l'ermitori montserratí fou innovat amb una sèrie de canvis. En primer lloc, el Papa Benet XIII, ordenà que el monestir sustentés dotze ermitans, que seria el nombre màxim permès. També determinà que hi hagués un nombre precís d'ermites i que atorgar-ne una depenia del prior de Montserrat, ja que eren molt sol·licitades. Fins i tot, el monestir els proporcionava certs aliments i altres recursos per poder subsistir.

Altres reformes van ser les dels abats montserratins, els quals vetllaven pels ermitans de diferents maneres, entre d'altres, donant-los una constitució i assenyalant les disset festes anuals, en les quals havien de baixar al monestir per participar de la litúrgia i menjar amb la comunitat.

Endemés, fins a finals del segle XIV els ermitans eren quasi tots fills de la Corona d'Aragó, però el segle XV començà d'haver-n'hi de Castella, com Pedro de Carrión i Pedro de Burgos.

4.4. La reforma de Cisneros

La vida eremítica montserratina assolí a finals del segle XV, amb la reorganització de l'abat Cisneros, la seva màxima esplendor que es mantingué fins el segle XIX.

Garcia Jiménez de Cisneros, pertanyent al monestir de Valladolid, vingué al monestir de Montserrat, per tal de reformar-lo, el 28 de juny de 1493; any en què s'estava duent a terme la unificació de l'organització dels monestirs de l'orde benedictí, atès a l'annexió de les corones pel matrimoni dels Reis Catòlics.

El 3 de juliol del mateix any, Cisneros fou elegit prior de Montserrat amb la fi de consolidar i empènyer la vida eremítica i monàstica montserratines. Pocs dies després,

¹¹ Vegeu la llegenda de Fra Garí. Annex, p.1.

una comissió de set ermitans li demanà que limités l'afluència de laics a les ermites i conservés el seu estil de vida tradicional següent:

- L'obediència era el seu únic vot¹².
- Dret de l'ermità a deixar l'hàbit i retornar a la vida mundana.
- El monestir els proveïa de pa i vi i, mensualment, els concedia onze sous i mig, cera, sal, metge i medicines.
- Els ermitans continuaven disposant dels subministraments del monestir, malgrat s'absentessin de la muntanya. Tan sol els eren retirades les almoines.
- En el cas que hi hagués un ermità idoni, el prelat l'ordenava prevère per al servei dels altres ermitans.
- En cas de defunció de l'ermità, tot quedava a disposició del prelat del monestir, el qual havia de distribuir la roba entre els ermitans.
- En determinades solemnitats litúrgiques els ermitans baixaven al monestir per a participar de l'eucaristia, de la processó i menjar amb la comunitat.

A priori, aquestes condicions foren acceptades pel prior Cisneros, però més endavant, implantà un nou vot, a través del qual s'apropava a l'esperit de clausura propi de la Congregació de Valladolid. Per aquesta raó, els augmentà els diners que rebien del monestir per cobrir les seves necessitats i fixà un temps limitat per a les escapades permeses dels ermitans. D'aquesta manera, si finalitzat aquest temps establert, l'ermità no havia retornat, se li expropiava l'ermita que habitava, la qual passava a pertànyer a un altre ermità.

Durant aquests primers anys de Cisneros com a prior, la vida eremítica montserratina fou fluent i procurà que les totes les ermites fossin ocupades sempre pels ermitans, entre els quals cal destacar el més il·lustre: Benito de Aragón, ermità de l'ermita de Santa Creu durant seixanta-set anys on morí amb fama de santedat i, on escriví en un llibre, perdut actualment, les revelacions que Déu li regalà.

A inicis del segle XVI, l'abat Garcia de Cisneros donà als ermitans noves lleis, anomenades *Constitutiones heremitarium Montisserrati*, aprovades pels monjos i ermitans i, confirmades pel papa Alexandre VI, el 1495.

En aquestes constitucions, la vida ermitana seguia la tradició monàstica i incorporava la regla benedictina¹³. En concret doncs, tots aquells aspirants a la vida eremítica

¹² Els ermitans, tot i estar subjectes al monestir de Santa Maria de Montserrat, tan sols tenien l'obligació de ser obedients al prelat de la comunitat.

havien de fer set anys de noviciat¹⁴ al monestir i només podien pujar a viure a les ermites quan el prior ho creia convenient. També, establí que, com els monjos, els ermitans havien de fer els vots d'estabilitat a la muntanya de Montserrat, d'obediència i els de pobresa i castedat. No obstant això, el nombre de dotze ermitans, els quals estaven sotmesos sota la jurisdicció del prior del monestir, es continuà mantenint.

D'altra banda, Cisneros modificà l'hàbit dels ermitans i especificà en el seu tracte amb els pelegrins. De tal manera que, havien de rebre amablement i mantenir converses espirituals i breus amb els laics, els qual tenien dret a visitar totes les dependències de l'ermita, llevat del dormitori. Les dones només podien entrar a l'oratori i, si anaven acompanyades, al refector i a l'hortet. Alhora, disposaven d'un minyó particular que passava el dia a l'ermita i els ajudava en tot allò que necessitaven. A més, tenien prohibit llegir i escriure cartes sense la llicència del prior.

Finalment, indicà les solemnitats i els dies que havien de baixar al monestir per participar de la litúrgia, així com també, determinà que els ermitans malalts podien baixar a curar-se i ser atesos a la infermeria. Cal destacar, que tan sols els ermitans que havien estat monjos de la Congregació de Valladolid o havien fet el vot de clausura, tenien dret a votar per a l'elecció del prelat del monestir.

El 1500, Garcia de Cisneros redactà unes noves constitucions, molt semblants a les de 1495, on donà importància a la conversió dels eremites en veritables monjos, els qual adaptaven a la seva forma de vida les disposicions de la regla de sant Benet, tot respectant els principis tradicionals de l'eremitisme montserratí.

Aquestes constitucions perduraren fins a la desaparició dels ermitans a principis del segle XIX. És per tot això que Cisneros, prelat de Montserrat entre els anys 1495 i 1510, es considera el reorganitzador oficial de la vida eremítica de la Santa Muntanya.

4.5. Desavinences en la comunitat

Anys després de la mort de l'abat Cisneros, el corrent eremític entre els monjos de Montserrat, portà problemes en la comunitat del monestir, la qual quedà dividida entre els partidaris i no partidaris que els monjos portessin una vida eremítica.

¹³ El monestir de Montserrat, des dels seus inicis, es regia sota la base de la regla benedictina, la qual és un codi de vida monàstica fundada per sant Benet de Núrsia i que es resumeix en *ora et labora*.

¹⁴ El candidat abans de fer els vots d'ermità, havia d'experimentar un període de preparació i reflexió. Vegeu entrevista a l'Àngel Pons per conèixer millor l'orde dels benedictins. Annex, pp. 8-11.

De fet, durant els anys posteriors, la vida ermitana dels monjos hi era present. Pedro Alonso de Burgos, secretari holandès de Carles V que vingué a Montserrat i s'hi quedà per canviar de vida, és el monjo ermità escriptor més conegut.

Malgrat tot, el nomenament d'un nou abat, Benet de Tocco, antic monjo ermità de Montserrat, a mitjans del segle XVI, provocà un minvament important en l'eremitisme monacal.

4.6. La reforma de la visita apostòlica

A petició de Felip II, el papa Gregori XIII ordenà fer una visita apostòlica a Montserrat, per posar fi a la lluita entre els monjos de la Corona d'Aragó i la de Castella, acusats de privar l'hàbit d'ermità a postulants catalans, per fer-se amb l'hegemonia i administració del monestir. Tot i així, aquesta visita acabà afectant també els ermitans.

La visita apostòlica s'inicià el 9 de maig de 1584 amb Benet de Tocco, ja nombrat anteriorment, i s'enllestí el 25 d'octubre de 1586 pel bisbe de Vic, Joan de Cardona.

Les noves condicions que s'imposaren, regulaven estrictament les vocacions a la vida eremítica, les quals havien de ser autèntiques i de tot cor. El procés de formació de l'ermità al monestir no varià.

A diferència de la reforma de l'abat Cisneros, la visita apostòlica restringí el contacte de l'ermità amb els feligresos i visitants. Així com també, retirà el minyó del qual comptava l'ermità per realitzar l'obra a l'hortet i els treballs manuals, ja que aquesta estona de treball tan sols tenia la finalitat d'entretenir l'ermità mentre descansava del rés i la contemplació.

D'altra banda, es prohibí als ermitans baixar al monestir, tret dels dies assenyalats en la constitució, de tal manera que no hi intervenien en cap decisió. Així doncs, estaven subjectes eternament a la clausura de la muntanya, i només en el cas que emmalaltessin, adquirien el permís de l'abat per poder marxar. Finalment, el salari que rebien mensualment, els fou retirat.

Els ermitans, no d'acord amb algunes d'aquestes disposicions de la visita apostòlica, demanaren amb èxit que se'ls permetés tornar a establir-se per les constitucions de Cisneros.

El segle XIX, la Congregació de Valladolid, la qual des de la reforma de l'abat Cisneros tingué una gran influència sobre Montserrat, envià a dos dels seus sacerdots per tal de fer uns petits canvis en la vida ermitana.

Aquesta darrera reforma afirmà la paga dels ermitans el primer dia de cada mes i, entre d'altres, els permeté baixar al monestir sense restriccions i mantenir un contacte més profund entre ermitans. D'altra banda, se'ls permeté rebre visites a l'ermita de familiars i amics i, donar almoïna i oferir menjar a pobres i pelegrins. En cas que aquests necessitessin refugi, laics també, podien quedar-se a l'ermita durant una nit. L'ajuda del minyó els fou retirada.

4.7. L'eremitisme durant la Guerra dels Segadors

La Guerra dels Segadors, compresa entre els anys 1640 i 1641, afectà fortament en la vida ermitana de Montserrat.

D'una banda, la Generalitat expulsà del monestir els monjos castellans i els envià a Castella. D'altra banda, pel que fa als ermitans, l'ordre d'expulsió no els afectà directament i, eren ells mateixos qui tenien la llibertat de decidir si anar-se'n o romandre a la seva ermita.

La proposta de la Generalitat fou acceptada per sis ermitans castellans, els quals emprengueren camí cap a Igualada, Lleida, Saragossa i finalment a Madrid. No obstant això, les ermites buides foren ocupades ràpidament per nous candidats catalans i francesos, entre dels quals cal destacar Pere Fouquet; un home de Déu, senzill i humil, que s'enamorà de Montserrat i decidí entregar-s'hi a la vida espiritual.

4.8. La Guerra del Francès: un punt i a part en l'eremitisme

Al segle XIX van succeir una sèrie d'esdeveniments tràgics, que provocaren la ruïna de les ermites i la destrucció del monestir de Montserrat: la Guerra del Francès.

4.8.1. Montserrat fortificada

Amb la vinguda de les tropes napoleòniques a Catalunya i l'apoderament de Barcelona pels francesos, la Junta Superior de Catalunya, el 1810, decretà la fortificació de Montserrat i amb ella, la destrucció del santuari. Així, la Santa Muntanya, ocupada per tropes militars, esdevingué una fortalesa.

La documentació de l'Arxiu de Montserrat, la santa imatge i els ornaments sagrats van ser col·locats en arquers resistents amb la intenció de portar-los a Mallorca, on estarien protegits i segurs. Malgrat tot, la Junta no ho aprovà.

Seguidament, s'enderrocarà l'antiga capella de Sant Miquel i l'ermita de Santa Creu, per tal d'ampliar la zona estratègica. Així com també, construïren tres petites bateries

amb quatre canons a l'Hospitalet, a Sant Jaume el Blanc i enfront l'ermita de Sant Iscle i, a més, feren esvorancs i edificaren algunes trinxeres.

4.8.2. L'arribada dels francesos a Montserrat

Les tropes franceses del general Suchet, enviades per Napoleó, arribaren a Montserrat el 25 de juliol de 1811.

En aparèixer els francesos a la carretera de Santa Cecília, els artillers de la bateria d'Hospitalet iniciaren la metralla contra els enemics. Suchet, simulant fer-se enrere, ordenà a uns quants del seus homes que s'enfilessin amunt i d'amagat, de tal manera que sorprengueren als artillers indefensos.

Un cop rendida aquesta posició, l'exèrcit francès seguí pel camí de l'ermita de Santíssima Trinitat, saltant fàcilment els esvorancs del camí i venent la segona bateria de Sant Jaume el Blanc. Finalment, la tercera bateria fou derrotada amb el tiroteig efectuat des de l'ermita Sant Dimes, la qual estava situada damunt de la de Sant Iscle.

D'altra banda, després que Montserrat caigués en mans dels enemics, el general Suchet va ordenar el saqueig del monestir, el qual durà dos mesos. Es destruï l'església, el monestir, l'escolania, l'hostatgeria, els sepulcres, les capelles i les ermites. Malauradament, també es cremaren els documents i manuscrits de l'Arxiu, els quals avui dia ens servien de gran utilitat i riquesa històrica.

4.8.3. El saqueig de les ermites

L'exèrcit napoleònic, durant l'apoderament de Montserrat, s'endinsà pels camins secrets de la muntanya fins arribar a les ermites.

No obstant això, és difícil d'entendre com els francesos accediren a les ermites fàcilment, ja que els camins que hi portaven eren confusos i calia conèixer-los molt bé per no perdre's. Possiblement doncs, els francesos disposaven del plànol que elaborà Alexandre Laborde, durant la seva estada a Montserrat l'any 1806¹⁵, on donava una idea de la ubicació de cada una de les ermites i indicava el recorregut¹⁶.

Així doncs, les tropes avançaren inexorables per la Santa Muntanya, tot saquejant i cremant les ermites montserratines. A més, prop de l'ermita de Sant Salvador,

¹⁵ Alexandre Laborde (París, 1773-1842) va ser un militar, diplomàtic, administrador civil, diputat, economista, però sobretot erudit, artista, arqueòleg i historiador. Un del seus viatges fou a Montserrat, on elaborà una sèrie de gravats, conservats fins els nostres dies, respecte les ermites i el paisatge.

¹⁶ Vegeu el plànol de Laborde. Annex, p. 4.

degollaren els ermitans Maur Gaspar Picanyol i Bernat Cots i Cospis i, d'un tret, mataren l'ermità Benet Pastrana. També, alguns monjos i escolans del monestir van ser assassinats, mentre que d'altres, van ser conduïts, presoners, a Igualada.

Després de la cruel destrucció i incendi que els francesos van protagonitzar, la trista imatge que desprenia Montserrat era la d'un paisatge completament en ruïnes i cobert d'un gran núvol de cendres.

4.8.4. Retorn i extinció dels ermitans

L'any 1917, després del període fosc de la Guerra del Francès, els ermitans que no moriren, retornaren a les seves ermites destruïdes.

Tot i així, les ermites quedaren buides el 1822 quan l'ermità Jaume Sambola, juntament amb altres membres de la comunitat, fou empresonat a Barcelona. L'any 1823, els ermitans es reintegraren al monestir, però malgrat les seves súpliques no aconseguiren la restauració de les ermites. Aquesta negació per part dels responsables de Montserrat, es justificà amb la por dels malfactors que poguessin amagar-se a la muntanya, i d'altra banda, el pèssim estat econòmic del monestir que no permetia la reedificació immediata dels edificis.

El 1844, quan l'abat Blanch aconseguí reobrir el santuari, els ermitans no tingueren cabuda en el Montserrat d'aleshores.¹⁷

¹⁷ Zaragoza, Ernest (1993): *Els ermitans de Montserrat*, Barcelona: Abadía de Montserrat.

5. LA VIDA DE L'ERMITÀ

Fent memòria, l'ermità és aquella persona que decideix emprendre una vida ascètica i aïllada de la societat per tal d'aconseguir una relació perfecta amb Déu, amb l'afany de guanyar-se la vida eterna a través de l'oració i exercicis sants.

Avui en dia, segurament ens costa força entendre l'estil de vida austera i difícil que l'ermità duia a terme, així com també, els motius pels quals deixava enrere la vida que havia estat portant fins aleshores, per iniciar-ne una de nova i absolutament diferent a una de les ermites de Montserrat. Malgrat això, és interessant obrir la ment per tal d'intentar descobrir les aspiracions personals i religioses que empenyien a la persona a esdevenir ermitana. De fet, per molt difícil que fos la vida de l'ermità montserratí, els aspirants que anhelaven aquest estil de vida eren nombrosos.

Els motius de la vocació dels ermitans eren majoritàriament de caire espiritual i religiós, és a dir, el desig de trobar-se amb Déu en el silenci de la muntanya. No obstant això, també n'hi havia que peneditos d'haver portat una vida desordenada i sense control, desitjaven fer-se ermitans per reparar, davant de Déu, tot el mal que havien fet.

Pel que fa els candidats, generalment eren una elit de gent noble i gran que abandonava el món després d'haver-lo conegut bé.¹⁸

5.1. La formació

El candidat per ser ermità havia de dur a terme un procés de formació dur i gens agradable. Així doncs, dos o tres dies després de la seva arribada a Montserrat, el postulant començava a ocupar-se en els oficis més humils i repugnants de la infermeria i, dedicava les estones lliures a l'oració i a la lectura espiritual dins la solitud de la seva cel·la. Passat alguns mesos, l'abat li imposava l'hàbit d'ermità.

A partir de la recepció de l'hàbit, començava l'any de noviciat, en el qual el postulant seguia tots els actes de comunitat, encara que seguia exercint els oficis senzills.

Acabat l'any de noviciat, si era admès a la professió, professava una prometença, en la qual es comprometia a complir els vots benedictins. Tot i així, l'abat Cisneros establí que els ermitans no poguessin pujar a les ermites immediatament després de la seva professió, ja que un any era molt poca preparació per a la vida eremítica. De tal manera que havien de continuar durant uns anys, normalment set, al monestir.

¹⁸ Zaragoza, Ernest (1993): *Els ermitans de Montserrat*, Barcelona: Abadia de Montserrat, p.115.

Un cop finalitzats aquests anys i, si l'abat ho creia convenient, el novici es convertia en ermità i passava a habitar una de les ermites de la muntanya. Les ermites eren ocupades segons l'antiguitat dels ermitans, és a dir, l'ermità més jove ocupava l'ermita de Sant Jeroni, la més llunyana envers el monestir, mentre que els més grans, habitaven les ermites més pròximes al santuari. D'altra banda, quan l'ermità més ancià moria i era enterrat en les sepultures dels monjos, el company més vell que el precedia, tenia el dret d'anar-se'n a viure a la seva ermita¹⁹.

5.2. L'organització de l'ermitori

Segons l'organització de l'ermitori montserratí, les ermites eren propietat del monestir i els ermitans estaven subjectes a l'abat i un monjo, ermità o sacerdot vicari, el qual celebrava l'eucaristia per a ells, els confessava i els dirigia espiritualment. A més, hi havia un consell d'ancians, format pels quatre ermitans més antics de l'ermitori, que l'assessorava.

Pel que fa els ermitans, havien de baixar al monestir en les festivitats religioses més importants, com ara el Nadal, Pasqua, Pentecosta i Corpus Christi. Més endavant, baixaren cada diumenge i també, per assistir als funerals dels monjos. Cal destacar que en acabar qualsevol celebració, els ermitans tornaven a les seves respectives ermites submergits en un profund silenci.

Els ermitans es reunien tots plegats el dia del sant patró de cada una de les ermites, per celebrar-hi festa, la qual consistia en oir la missa dita pel vicari i participar del refresc que els oferia l'ermità corresponent.

5.3. La vestimenta

L'hàbit i el calçat dels ermitans era similar al dels monjos del monestir, tret de la cogulla. Així doncs, es vestien amb túniques, escapulari i mantell del mateix teixit. També portaven calçons, sabates o espadenyes segons el temps que fes.

D'altra banda, originalment el color de la túnica era gris i l'escapulari i el mantell negres, però amb el pas del temps, passà a ser marró.²⁰

¹⁹ Zaragoza, Ernest (1993): *Els ermitans de Montserrat*, Barcelona: Abadia de Montserrat, pp. 117-119.

²⁰ Vegeu *Imatge 1* i 2. Annex, p. 5.

5.4. L'horari

La vida eremítica era d'una austeritat estricta. L'ermità montserratí, mai no menjava carn, excepte si estava malalt; dejunava tots els dimecres i divendres. Dormia sis hores escasses, vestit i damunt la palla.

	HORARI
2h-3h	Toc de la campaneta de la capella. Acció de gràcies per la passada nit, matines de l'ofici major. Petit ofici de la Mare de Déu i punts de meditació.
3h-4h	Oració mental.
4h-5h	Lectura espiritual i devocions.
5h-6h	Ofici de difunts, i en acabar arranjament de la seva habitació.
6h-7h	Prima de l'ofici major, contemplació, oir missa espiritualment i ofici de difunts.
7h-9h	Preparar el menjar, escombrar, treballs manuals destinats a complaure a Déu.
9h-10	Missa i comunió espiritual, amb afecte de l'amor de Déu, unint-se amb la santa comunitat.
10h-11h	Preparar el dinar i netejar l'interior de l'ermita.
11h-14h	Dinar, petit passeig i migdiada.
14h-18h	Estudi, treball manual, lectura espiritual i meditació.
18h-19h	Preparar el menjar i sopar.
19h-20h	Passejar tenint presència de Déu i després marxar a dormir.
20h-1.45h	Dormir fins a matines del dia següent.
Dijous i Diumenges	
4h-5h	Oir missa a Santa Anna.

5.4.1. L'horari exposat per Ramon Llull

Ramon Llull exposà l'horari d'un ermità en la seva gran novel·la *Evast e Blanquerna*, el qual s'assembla força al que planteja Ernest Zaragoza, anteriorment explicat.

De la vida en la qual estava Blanquerna en son ermitatge

Blanquerna es llevava a mitja nit, obria les finestres de la cel·la per poder veure el cel i les estrelles, i començava la seva oració amb la fi de lliurar l'ànima a Déu. Després entrava a l'església i, assistia a les matines fins que a l'alba cantava la missa i es trobava amb el diaca per tal d' enamorar a Déu amb les seves paraules i ploraven per la gran devoció que sentien. Seguidament, el diaca entrava a l'hort per a la realització de treball del camp, mentrestant, Blanquerna recreava la seva ànima amb la contemplació o bé, llegia llibres com el *Llibre de Contemplació*. Feia pregària a la nit i al migdia i, en aquestes hores es dirigia a menjar. A la nit abans de reposar es rentava les mans i la cara. Al dia següent, a la matinada, pujava al terrat per pregar els honoraments cap a Déu i les febleses que els homes fan en aquest món contra Déu, per tant, estava en plena contemplació.²¹

5.5. L'oració, la lectura espiritual i el treball manual

L'oració era la principal ocupació dels ermitans, els quals dedicaven bona part del dia a l'oració mental, és a dir, a la contemplació i meditació a través del silenci.

La lectura espiritual de l'ermità trencava, juntament amb el treball manual, el ritme de l'oració de la jornada. Així doncs, el temps que dedicaven a la lectura de llibres religiosos, com ara la Bíblia, els alimentava la seva fe i devoció.

El treball manual tenia la fi d'entretenir a l'ermità perquè pogués descansar de l'ocupació principal, l'oració. Consistia en elaborar filats de rosari, medalles de plom o estany, culleres de fusta i creus. A més, treballaven en el jardí o hortet de la pròpia ermita i així com també, la netejaven i en tenien cura.

5.6. Els exercicis penitents

Els ermitans duien a terme penitències per tal d'abolir els seus pecats. Un dels exercicis penitents més durs consistia en flagel·lar-se amb una disciplina²², tres vegades per setmana, i cada dia durant l'advent i la quaresma, per tal d'autocastigar-se de tots els seus pensaments impurs.

²¹ Lull, Ramon (1982): *Evast e Blanquerna*, Barcelona: Edicions 62, pp. 1. [Traducció pròpia del català antic al català modern.]

²² Vegeu *Imatge 3*. Annex, p. 5.

6. ERMITANS IL·LUSTRES

A més dels ermitans il·lustres esmentats al llarg de la història eremítica de Montserrat, com ara Fra Garí, també existiren altres ascetes i místics de gran rellevància.

L'any 1217 vivia l'ermità Bertran de Sant Salvador, el qual va ser un model de penitència durant els cinquanta anys que visqué a l'ermita, on morí amb fama de santedat. Aquest mateix segle santificà la muntanya Rocacelsa, ermità amb grans virtuts.

Un dels ermitans més il·lustres del segle XV, va ser Bernat Boïl; nascut a Tarragona el 1450 i home de confiança del rei Ferran el Catòlic, es convertí en secretari reial i comissari de l'esquadra naval de Vilamarí. El 1480 esdevingué ermità d'Abellera de Prades i després a Montserrat, on va ser nomenat superior dels ermitans de la muntanya per Gaufred Sort, abat de Sant Cugat del Vallès. L'ermita que li fou atorgada va ser Santíssima Trinitat, on a més de resar i meditar, es dedicà a traduir textos al castellà.

D'altra banda, enviat per Ferran I, dugué a terme diverses missions diplomàtiques, entre les quals destaca el segon viatge de Colom, a les Índies, el 1493. És per això, que una de les illes del Carib va rebre el nom de Montserrat, el qual és vigent actualment. Així doncs, fou el primer apòstol d'Amèrica que celebrà la primera missa en aquell continent. El 1494 retornà a Catalunya i li concediren l'abadiat de Cuixà on morí el 1505.

7. CATÀLEG DE LES ERMITES DE MONTSERRAT

Les ermites montserratines, a més d'estar localitzades en un paratge màgic, constaven de les dependències següents: un dormitori, una sala de treball i estudi, una cuina juntament amb un menjador, un oratori, un hortet i jardí, i les corresponents cisternes amb la finalitat de poder conservar l'aigua de la pluja.

Tot i així, els indicis que encara resten en la muntanya, ens asseguren que les ermites abans de ser edificacions complexes i consolidades, a priori eren balmes transformades en habitacles. Amb el pas del temps i amb la reforma de Cisneros, aquests erms anaren modificant-se fins a convertir-se en una bonica i gran ermita. A més, algunes es construïren no massa lluny de l'emplaçament original.

Malauradament, avui dia la majoria de les ermites es troben en ruïnes, a causa de la Guerra del Francès, i només en queda les coves originals o bé, es troben malmeses per aquelles persones que s'encarreguen a dibuixar-hi gargots i fer fogueres.

El nombre d'ermites de Montserrat varià al llarg dels anys. De fet, Ernest Zaragoza en el seu llibre sobre els ermitans, afirma les discrepàncies en relació al nombre d'ermites, que ballava entre quinze, tretze i dotze. No obstant això, actualment podem afirmar l'existència de tretze: Sant Jeroni, Sant Onofre, Sant Joan Baptista, Santa Caterina, Sant Jaume, Sant Salvador, Sant Benet, Santa Anna, Santa Creu, Santa Magdalena, Sant Antoni, Santíssima Trinitat i Sant Dimes.²³

7.1. Ermita de Sant Jeroni

L'ermita de Sant Jeroni estava situada a uns dos-cents metres escassos del cim de la muntanya (1.235 metre sobre el nivell del mar), la més allunyada del monestir. Consta que fou refeta entre els anys 1536 i 1541 i, novament restaurada i ampliada el 1590.

Era de dimensions reduïdes i tenia dues cisternes necessàries, ja que a causa dels anys de sequera, allà dalt no era gens fàcil proveir-se d'aigua. No obstant això, gairebé mai va estar habitada perquè era molt perjudicial pel fred, la humitat i el vent.

A meitats del segle XVI es va enviar a reedificar per la comunitat, 1590, i aviat va ser abandonada. A més, cal no confondre-la amb la capella de "Santa Maria la més alta",

²³ Al llarg de les explicacions següents de cada una de les ermites, podeu accedir a la recopilació fotogràfica i de gravats a l'Annex, pp. 19-36 (*Les ermites de Montserrat*).

que de temps antics existí on es troba l'actual mirador de Sant Jeroni. Actualment no hi ha restes de l'antiga ermita de Sant Jeroni²⁴.

7.2. Ermita de Sant Onofre

L'ermita de Sant Onofre pertany a la zona de Tebes i es troba situada molt a prop de l'ermita de Sant Joan. Fou construïda aprofitant una cova natural. Setanta graons excavats en la roca conduïen a l'ermita. El panorama és esplèndid; domina tot el Migjorn i en dies clars es poden veure les Illes Balears.

L'abat Cisneros sentia una gran predilecció per aquesta ermita, en la qual es retirà llargues temporades a la vida d'oració i contemplació. A més, a finals del segle XV ordenà la seva restauració, però fou destruïda per les tropes napoleòniques el 1812.

Actualment en queden les restes ben conservades, en les quals s'hi poden apreciar: murs, cisternes d'aigua i les antigues escales d'accés.²⁵

7.3. Ermita de Sant Joan Baptista

L'ermita de Sant Joan Baptista es trobava encastada a la mateixa roca i únicament separada per uns trenta pams de l'anterior, a la qual s'assemblava per les seves característiques. Antigament havien estat unides per una passarel·la que més tard fou suprimida.

L'ermita es va aixecar aprofitant una balma natural, sota una penya, a la vessant de la muntanya per protegir-la de les inclemències meteorològiques i gaudir d'una bona vista. Va ser residència dels abats Garriga, Tocco i Salinas, aquest darrer la va restaurar el 1591. Durant la Guerra del Francès, l'ermita va ser destruïda i posteriorment, a principis del segle XX, s'hi adossà un nou edifici que es va utilitzar com a restaurant.

Les restes de l'ermita de Sant Joan Baptista es troben en bon estat de conservació; al no trobar-se embrossades es poden apreciar perfectament els murs de pedra, els passos, restes de paviment, dues cisternes, i terrasses. L'ermita de Sant Joan Baptista compta amb una bona panoràmica i es poden veure altres ermites, A més, a pocs metres s'hi troba la nova capella de Sant Joan.²⁶

²⁴ Patronat de la Muntanya de Montserrat (2008): *Sant Jeroni*, Generalitat de Catalunya. [en línia]

Disponible a: <http://muntanyamontserrat.gencat.cat/ca/> [Data d'accés: 04/11/2015]

²⁵ Ibídem: *Sant Onofre*.

²⁶ Ibídem: *Sant Joan*.

7.4. Ermita de Santa Caterina

L'ermita de Santa Caterina, pertanyent a la zona de Tebes, es localitza sota la de Sant Joan Baptista, una mica enclotada però molt arrecerada i apartada del camí principal. Era popularment coneguda com l'ocelleria de Montserrat per la gran quantitat d'ocells que hi havia a prop.

Està bastida aprofitant una balma natural sota una penya, a l'extrem d'una vall assolellada i solitària. Es va construir al segle XVII al costat de les runes de l'antiga ermita de Sant Pere, que va ser enderrocada l'any 1677 i, va ser destruïda per l'exèrcit francès el 1812.

Actualment, hi ha poques restes de l'antiga ermita de Santa Caterina; entre les ruïnes destaquen la balma, restes de murs de pedra i de paviment.²⁷

7.5. Ermita de Sant Jaume

L'ermita de Sant Jaume pertany a la regió de Tebes. Es troba al peu del cim de la Gorra Marinera, al camí del Pla de les Taràntules, molt a prop de l'estació superior del funicular de Sant Joan.

Va ser construïda al voltant d'una cova natural que bé podria haver estat un habitacle d'anacoretes. Ubicada en una situació privilegiada té unes vistes excel·lents, de fet es poden veure totes les altres ermites exceptuant la de Santa Magdalena. S'hi pujava amb dificultat per una ziga-zaga d'escala de mà de paleta, que arrencava del camí de Sant Joan, amb els últims graons excavats directament a la pedra.

Va ser destruïda l'any 1812 per l'exèrcit francès.

Actualment es conserven restes de l'antiga ermita, però no en bon estat, ja que les ruïnes són disperses per la vessant de la muntanya.²⁸

7.6. Ermita de Sant Salvador

L'ermita de Sant Salvador, o anomenada també de la Transfiguració, és una de les més antigues de la muntanya. Primerament, a inicis del segle XIII, s'aprofità una balma –que encara es conserva i que mesura 8,40 metres de profunditat, 4,50 metres d'ample i 2,70 metres d'alçada– on l'ermità s'albergà. Més tard, es construï una bella ermita amb una petita capella que s'excavà a la roca en forma quasi circular, d'uns disset pams de diàmetre. Aleshores, la gruta, que fins aquell moment havia servit

²⁷ *Ibidem: Santa Caterina.*

²⁸ *Ibidem: Sant Jaume.*

d'habitació de l'ermità, es transformà en un oratori dedicat a la Nativitat. Tota aquesta ermita, però, fou destruïda el 1812 per l'exèrcit francès, i encara que va ser restaurada, al cap de poc es va abandonar.

Pel que fa a l'estat actual de l'ermita de Sant Salvador, s'ha de dir que, si bé és cert que a la balma hi ha una construcció moderna que està en ús, de la resta de l'ermita es conserven poques restes: fragments de murs de pedra, elements de ceràmica, etc. A més, des de l'emplaçament de l'ermita de Sant Salvador hi ha una bona panoràmica i es poden albirar altres ermites. De fet, es troba a 1700 passes de la de Sant Antoni i a 35 minuts de camí de la de Santa Anna.²⁹

7.7. Ermita de Sant Benet

L'ermita de Sant Benet fou edificada per ordre de l'abat Pere de Burgos, el 1536, per tal que aquells pelegrins que recorrien tot l'eremitori poguessin allotjar-s'hi. De fet, en tot el recorregut de les ermites hi havia un total de cinc estacions (Sant Benet i quatre ermites més) en memòria de les cinc llagues del Redemptor. La seva proximitat al Monestir i la posició topogràfica immillorable condicionaren que aquesta ermita, seguint l'exemple de la Santa Creu, fos destinada als ermitans més vells i malalts. D'altra banda, encara que el titular de l'ermita era Sant Benet, la festa se celebrava el dia de Santa Escolàstica. Aquestes celebracions, però, van haver d'aturar-se el 1812, atès que l'exèrcit gal cremà l'ermita. Tot i així, aquesta va ser restaurada però només es va utilitzar fins el 1821.

Pel que fa a l'estat actual de l'ermita de Sant Benet, s'ha de dir que es conserven poques restes: dues cisternes, un canal d'aigua en roca, murs, etc. A més, en aquest espai es troba actualment una nova capella benedictina, que està en ús, i des de la qual, gràcies a la seva situació privilegiada, es pot contemplar ermites i una bona panoràmica.³⁰

7.8. Ermita de Santa Anna

L'ermita de Santa Anna va ser bastida per l'abat Cisneros el 1498 i fou destruïda per l'exèrcit francès el 1812. Com que se situava enmig de totes les ermites i era un lloc de fàcil accés, funcionava com a parròquia i tots els ermitans s'hi reunien per celebrar les misses. A més, en aquesta hi residia el monjo superior. D'altra banda, convé destacar que tenia una capella més gran, fins i tot amb una cúpula, i un petit museu, a part de la resta d'estances (cuina, oratori, habitació, etc.).

²⁹ *Ibídem: Sant Salvador.*

³⁰ *Ibídem: Sant Benet.*

Pel que fa a l'estat actual de l'ermita de Santa Anna, s'ha de dir que està en ruïnes, i les seves restes (fragments de murs de pedra, la cisterna d'aigua i restes de terrasses), tot i que es poden visitar, no es troben en un bon estat de conservació.³¹

7.9. Ermita de la Santa Creu

L'ermita de la Santa Creu, anomenada també de Santa Helena, és la més propera al Monestir. De fet, se situa al capdamunt mateix de l'escala dreta que surt del jardí que hi ha en el Monestir. Per tant, fou construïda en una cova que es trobava sota una roca de no gaire alçària i que li servia d'aixopluc, de tal manera que es trobava molt a prop dels monjos benedictins. A més, una de les característiques més destacades d'aquesta ermita és que fou santificada per l'ermità Benet d'Aragó, que hi habità durant seixanta-set anys.

D'altra banda, aquesta ermita, a diferència de la resta, no fou destruïda per l'exèrcit francès, ja que dos anys abans, el 1810, ja havia estat ensorrada durant les obres de fortificació del Monestir. Tot i així, el 1816 va ser restaurada i al cap de quatre anys, abandonada.

Pel que fa a l'estat actual de l'ermita antiga de la Santa Creu, s'ha de dir que es conserven poques ruïnes però encara és possible apreciar les restes del mur de pedra, elements ceràmics, graons de roca, tres cisternes d'aigua, etc. En canvi, la construcció moderna de l'ermita es troba en perfecte estat de conservació, cosa que permet que aquesta ermita encara estigui en ús, tot i que no pot ser visitada sense un permís previ que atorga la Comunitat, atès que és un espai privat que té limitat el seu pas.³²

7.10. Ermita de Santa Magdalena

L'ermita de Santa Magdalena va ser edificada a unes 3500 passes de Sant Jeroni i a 2000 del Monestir. Antigament, es trobava a unes 600 passes de l'emplaçament actual, on en aquell moment hi havia un castell que fou reconvertit en ermita per ordre de l'abat Cisneros, l'any 1498.

L'accés a aquesta ermita és difícil, ja que cal pujar unes escales algunes de les quals són de pedra i altres de fusta. D'altra banda, una característica d'aquesta ermita és que, gràcies a la seva situació, des del lloc que ocupava era possible sentir la salmòdia dels benedictins, és a dir, els salms cantats. Les velles cròniques del

³¹ Ibídem: *Santa Anna*.

³² Ibídem: *Santa Creu*.

Monestir, de fet, remarquen que l'ermità de Santa Magdalena podia alternar el rés amb els monjos, ja que la salmòdia, sobretot nocturna, es feia clarament entenedora des de l'ermita.

Pel que fa a l'estat actual de l'ermita de Santa Magdalena, s'ha de dir que està en ruïnes a causa de ser destruïda per l'exèrcit francès a inics del segle XIX (1812). Les restes de l'ermita, però, estan molt disperses. Però malgrat aquest pèssim estat de conservació, encara s'hi poden apreciar murs de pedra, graons a la roca, cisternes d'aigua, etc.³³

7.11. Ermita de Sant Antoni

L'ermita de Sant Antoni és la que es troba més lluny del Monestir, juntament amb la de Sant Jeroni, de la qual dista unes 2000 passes. Per això, és considerada la més solitària de totes les ermites, així com també, una de les més belles de Montserrat.

Respecte la seva construcció, l'ermita de Sant Antoni s'aixecà força més lluny de les actuals ruïnes, en un paratge agrest i fins i tot perillós. Per això, fou necessari desplaçar-la a l'emplaçament actual. D'altra banda, va haver de ser restaurada per l'abat Cisneros a finals del segle XV. Com la resta d'ermites, va ser destruïda l'any 1812 per l'exèrcit francès.

Pel que fa a l'estat actual de l'ermita de Sant Antoni, s'ha de dir que està en ruïnes. Les restes que encara es troben permeten distingir murs de pedra, terrasses i també una cisterna d'aigua. Per acabar, d'aquesta ermita convé destacar que es troba en una zona magnífica que permet distingir altres ermites i gaudir d'un panorama incomparable.³⁴

7.12. Ermita de la Santíssima Trinitat

La Santíssima Trinitat és una ermita que també s'anomena el Palau de les ermites a causa de les seves proporcions, que són molt més grans que les altres. Per arribar-hi, des de Sant Benet hi havia un camí relativament pla d'uns 25 minuts. D'altra banda, l'ermita de la Trinitat va ser construïda en un planell deliciós i voltada d'espesses arbredes i obagues. A la darrera del segle XV fou magníficament restaurada pel famós Bernat Boí (el prior dels ermitans), que era el primer missioner d'Amèrica que hi va viure. Més tard, l'abat Beda Pi l'amplià. Així, continuà habitada fins després de la destrucció de Montserrat pels francesos (1812). El 1821, però, uns bandolers

³³ *Ibidem: Santa Magdalena.*

³⁴ *Ibidem: Sant Antoni.*

assassinaren l'últim dels seus ermitans, en P. Gaspar Soler. Era un lloc de descans i recreació per als monjos, llecs i escolans del Monestir.

Pel que fa a l'estat actual de l'antiga ermita de la Santíssima Trinitat, s'ha de dir que està ben conservada. Així, a diferència de les altres ermites, aquesta encara té una paret dreta, tot i que està envoltada de restes: murs de pedra, canals d'aigua en roca, terrasses, etc.³⁵

7.13. Ermita de Sant Dimes

L'ermita de Sant Dimes no es troba gaire lluny de la Santa Creu. Abans era anomenada l'ermita del Castell, en memòria de la fortificació que havia existit en aquell mateix indret uns anys anteriors a la seva construcció (el castell de Marro) i que Joan II féu enderrocar el 1474. Allà hi va viure llargues temporades en C. Chanon, el director espiritual de Sant Ignasi, i hi va morir el gran abat Bertomeu Garriga. Com les altres ermites, aquesta va ser destruïda pels francesos el 1812, després va ser restaurada, però al cap de poc temps, va quedar abandonada. A més, el 1892, algú bastí una petita capella a la mateixa localització, actualment en ruïnes.

Pel que fa a l'estat actual de l'ermita de Sant Dimes, s'ha de dir que es conserven algunes restes en bon estat. A més, és destacable el fet que el lloc on es troba presenta unes vistes panoràmiques del paisatge, així com de les ermites i el Monestir.³⁶

³⁵ *Ibídem: Santíssima Trinitat.*

³⁶ *Ibídem: Sant Dimes.*

8. “ERMITANADA” A MONTSERRAT

Per tal de poder investigar i conèixer el secret eremític que amaga la majestuosa muntanya de Montserrat, la nostra part pràctica ha consistit, primerament, en realitzar una sèrie de caminades per les tretze ermites.

La finalitat de dur a terme aquesta activitat, ha estat la de poder arribar a conèixer un patrimoni català perdut i completament desconegut per a nosaltres. Així doncs, endinsar-nos en el món eremític exclusiu de la Santa Muntanya, suposa entrar en contacte amb unes ermites que són testimonis de diversos aspectes d'una realitat passada: a nivell de religió implica descobrir el tipus de vida eremítica montserratina; a nivell històric suposa entrar en contacte amb unes ruïnes fruit de la Guerra del Francès de principis del segle XIX; i per últim, a nivell artístic, visitar aquestes ermites ens permet apreciar diverses tècniques constructives i els diferents materials de construcció.

Per tal de completar el nostre treball, hem cregut necessari fotografiar cadascuna de les ermites. A més a més, ens han estat molt útils al llarg del projecte, ja que hem pogut tenir-les a l'abast en qualsevol moment. Finalment, són fonts que testimonien la nostra estada a la muntanya.

D'altra banda, els mapes, majoritàriament, ens han facilitat poder accedir a les ermites, ja que algunes d'elles es troben amagades i camuflades en el massís.

8.2. Organització de les sortides i itineraris

Totes les sortides que hem fet a Montserrat, des que vam iniciar el treball fins aleshores, sumen un total de cinc visites, compreses entre l'estiu i la tardor. Hem aprofitat cada una d'aquestes excursions per visitar les ermites i en un cas també la biblioteca del monestir. A més, amb aquestes visites hem tingut l'oportunitat de parlar amb persones que viuen i treballen a les ermites, com ja hem esmentat, l'Óscar, l'Iván i el monjo, Àngel Pons.

A continuació fem una recopilació de les cinc visites que hem realitzat i tot allò que hem fet en cada un d'aquests dies:

8 de juliol: Visita a la biblioteca de Montserrat i després visita a la capella de Sant Miquel³⁷ i l'ermita de Sant Jaume³⁸.

³⁷ Vegeu *Capella de Sant Miquel*. Annex, p. 19.

³⁸ Vegeu *Ermita de Sant Jaume*. Annex, p. 26.

21 de juliol: Visita a l'ermita i capella de Sant Joan³⁹, l'ermita de Santa Caterina⁴⁰, l'ermita de Sant Onofre⁴¹ i finalment, l'ermita de Santa Magdalena⁴².

7 de setembre: Visita a l'ermita de Sant Jeroni⁴³, l'ermita de Sant Antoni⁴⁴, en la qual ens vam trobar a l'Óscar⁴⁵ (encarregat del manteniment de les ermites) que ens va portar a l'ermita de Sant Salvador⁴⁶, la Santíssima Trinitat⁴⁷, Sant Benet⁴⁸ i Santa Anna. A la tarda, vam entrevistar a l'Iván Lozano.

10 d'octubre: Entrevista a l'Àngel Pons, monjo de Montserrat.

17 d'octubre: Retorn a l'ermita de Santa Anna i realització del treball de camp.

Observacions:

A les ermites de Santa Creu⁴⁹ i Sant Dimes⁵⁰ no hi vam poder accedir, ja que estan protegides pel monestir, de tal manera que estan tancades al públic.

³⁹ Vegeu *Ermita i capella de Sant Joan Baptista*. Annex, pp. 23-24.

⁴⁰ Vegeu *Ermita de Santa Caterina*. Annex, pp. 25-26.

⁴¹ Vegeu *Ermita de Sant Onofre*. Annex, p. 22.

⁴² Vegeu *Ermita de Santa Magdalena*. Annex, p. 31.

⁴³ Vegeu *Ermita de Sant Jeroni*. Annex, p. 20.

⁴⁴ Vegeu *Ermita de Sant Antoni*. Annex, pp. 33-34.

⁴⁵ Vegeu l'entrevista a l'Óscar Barbero Serret. Annex, pp. 6-7.

⁴⁶ Vegeu *Ermita de Sant Salvador*. Annex, pp. 27-28.

⁴⁷ Vegeu *Ermita de la Santíssima Trinitat*. Annex, p. 35.

⁴⁸ Vegeu *Ermita de Sant Benet*. Annex, pp. 29-30.

⁴⁹ Vegeu *Ermita de Santa Creu*. Annex, p. 32.

⁵⁰ Vegeu *Ermita de Sant Dimes*. Annex, p. 36.

9. TREBALL DE CAMP: ERMITA DE SANTA ANNA

La nostra part pràctica, no tan sols ha consistit en dur a terme l'“ermitanada”, sinó que un cop finalitzat aquest llarg trajecte, ens hem proposat d'elaborar una maqueta de l'ermita de Santa Anna, l'antiga parròquia dels ermitans.

Com ja hem esmentat anteriorment, a la cinquena sortida vàrem tornar a l'ermita de Santa Anna amb la intenció de prendre mesures per tal de realitzar la maqueta d'aquesta construcció.

Els materials i fonts utilitzats són els gravats de Francesc Remart, la cinta mètrica, una càmera, un llapis, una brúixola i els textos de Laborde.

Els passos que vam seguir per a la confecció d'aquest treball de camp foren els següents:

1. Vam observar els talussos. Un talús és la inclinació d'un parament d'un mur, d'un tallat del terreny. Vam comprovar com se sustentava l'ermita.⁵¹
2. Identificàrem la cisterna adossada a la roca.⁵²
3. Ressegüírem un tram del camí que, procedent de Sant Joan, arribava fins a l'ermita.
4. Després de desbrossar un espai per identificar la cantonada, talús occidental, observant la resta dels arcs ⁵³ que encara es conserven, vam mesurar les distàncies respectives des del talús occidental fins el primer arc, l'amplada i la distància al segon arc, així com la seva amplària.
5. Mesuràrem la distància del talús occidental fins a la paret de tancament de l'ermita.
6. Des de la cantonada formada pel mur nord i el mur est, vàrem mesurar la distància fins al talús sud.
7. Des de la cantonada formada pel mur est fins al talús occidental vam mesurar el talús meridional.
8. Les mesures es van anotar sobre la il·lustració de Laborde.
9. Acabades les anotacions, vàrem recórrer el camí en direcció a l'ermita de Sant Joan, vam passar per la riera de Santa Maria on vam observar unes obres hidràuliques contemporànies de l'ermita. Passada la riera, a l'altra banda de la muntanya, fotografiàrem l'estat actual de les restes que feia poc que havíem mesurat.

⁵¹ Vegeu imatge del talús de Santa Anna. Annex, p. 43.

⁵² Vegeu la cisterna de Santa Anna. Annex, p. 42.

⁵³ Vegeu els arcs de Santa Anna. Annex, p. 40-41.

9.1. Tècniques constructives

La construcció d'aquestes ermites (actualment només en queden vestigis) es va dur a terme durant l'abadiat de l'Abat Cisneros. Per bastir aquestes ermites, sobretot la de Santa Anna, calia crear una superfície per a sostenir l'edificació.

A tal efecte calia aixecar els talussos que havien de sostenir damunt la roca aquest ampli espai necessari. La tècnica constructiva calia tenir en compte les accions que tot seguit s'esmenten.

1. Excavar una rasa a la roca mare per tal de fonamentar amb seguretat la base del talús. Conforme els treballadors anaven aixecant el talús, l'omplien de terra, provinent de la pròpia muntanya i d'altres indrets, traginada per mules. Allà on el talús feia angle recte, aquesta rasa tenia forma d'escaleta per anar superant el desnivell de la roca.⁵⁴
2. Acabats els talussos de pedra seca, s'aixecaven les parets mestres exteriors de l'ermita en murs de maçoneria.
3. En el cas de l'ermita, la construcció de la capella amb volta de canó va significar una bona fonamentació (no documentada) directa damunt de la pedra mare.
4. La construcció dels arcs exteriors, mur nord, tenien la finalitat de descarregar a la roca, com a contraforts, les càrregues de la volta.
5. L'edificació dels arcs i el mur que acabem de citar implicava equilibrar la construcció amb unes parets mestres de descàrrega, que haurien de fonamentar-se a la roca i formarien part de les parets divisòries de la pròpia ermita.
6. L'edifici s'acabava amb una teulada a dues aigües amb teula catalana. La teulada, no simètrica segons les fonts gràfiques, tenia el vessant meridional considerablement més ample que el septentrional.
7. Sobre la teulada, a la banda occidental, s'hi aixecava una espadanya amb una campana que solament trencava el silenci per anunciar les hores de missa. Aquest detall ens ha fet situar l'oratori a la part nord de l'edifici, la que correspon a la ubicació dels arcs i el vessant de la teulada més curt.

⁵⁴ Vegeu imatge del talús de Santa Anna. Annex, p. 44.

8. Segons consta a les fonts gràfiques de Laborde i Francesc Remart⁵⁵, l'ermita en el seu mur meridional, el més assolellat, disposa de tres finestres que il·luminaven altres tantes estances.
9. En el dibuix de R. Cold Hoare es documenta una quarta finestra en el mur est. Igualment en el mur occidental es documenta un finestró de ventilació per a les golfes, una finestra que il·luminaria l'oratori, i s'endevinen traces d'una altra finestra.⁵⁶

9.2. Construcció de la maqueta

Un cop preses totes les mesures, va arribar el moment de dibuixar els plànols fets a escala (1:50), per posteriorment, construir la maqueta.⁵⁷

⁵⁵ Vegeu gravats de Santa Anna. Annex, p. 45.

⁵⁶ Vegeu gravats de Santa Anna. Annex, p. 46.

⁵⁷ Vegeu plànols de Santa Anna. Annex, pp. 48-49. i estat actual de la maqueta. Annex, p. 51.

10. CONCLUSIONS

Les conclusions a les quals hem arribat després de realitzar aquest treball són les següents:

En primer lloc, sabem gràcies a fonts escrites de l'època, que l'ermità és aquella persona que, amb el desig de trobar-se amb Déu i aconseguir la perfecció espiritual, cerca en el silenci de la Muntanya, la pau i la serenor, portant una vida solitària i contemplativa.

Contràriament a les hipòtesis inicials que esmentàvem al principi del treball, l'ermità no solament podia ser una persona marginada, sinó que moltes vegades es tractava d'individus intel·lectuals que, decidien abandonar la seva anterior vida mundana, per dedicar-se a la pregària i a la contemplació, buscant aconseguir el perdó i la vida eterna, i un contacte més íntim amb Déu.

En segon lloc, cal tenir en compte que l'ermità, tot i viure sol, mantenia relació amb altres ermitans i, fins i tot, amb la comunitat benedictina del monestir, especialment en celebracions importants. A més, una de les regles que regia la seva vida a les ermites, era la de l'hospitalitat, que era una altra manera d'establir contacte amb la civilització. Així doncs, la vida eremítica es caracteritza essencialment per la solitud, tot i que aquesta no és absoluta, ja que també existeix el contacte puntual amb la resta de la societat.

En tercer lloc, volíem dir que tot i que l'eremitisme correspon a èpoques llunyanes a nosaltres i sembli inexistent a l'actualitat, hem trobat persones concretes que encara avui dia practiquen aquest estil de vida de manera modernitzada. Per tant, l'essència i l'esperit dels primers ermitans cristians de l'Orient Mitjà, malgrat el pas del temps, ha perdurat i segueix vigent.

En quart i últim lloc, pel que fa a les ermites de Montserrat, cal destacar que darrera les ruïnes que ara queden, hi ha una llarga història, que comença a l'edat mitjana, quan simplement eren balms adossades a la roca i com amb el pas del temps i, amb la reforma de Cisneros, van derivar en edificacions complexes i amb diverses dependències, la majoria de les quals van ser destruïdes en la Guerra del Francès. Per això, podem afirmar que aquestes ermites, a més d'un valor religiós, tenen un gran valor històric i per tant, també patrimonial. Malauradament, però, hi ha un gran

desconeixement en relació a aquestes ermites, en part perquè no interessa promocionar-les a causa del vandalisme existent a la muntanya; així doncs, es tracta d'un patrimoni perdut.

En definitiva, *El silenci de la Muntanya* és un estudi d'investigació sobre la vida eremítica, fent referència a la solitud que en temps passats l'ermità cercava i alhora, a l'absència actual del repic de les campanes, que des de les ermites, es feia ressonar a cada hora punta entre les parets de la Muntanya.

11. AGRAÏMENTS

Per finalitzar el nostre treball, *El silenci de la Muntanya*, cal anomenar a totes aquelles persones que han fet possible la realització d'aquesta recerca. Agraïm:

- Al Joan Folqué, tutor d'aquest Treball de Recerca, que ens ha acompanyat en el procés.

- Als entrevistats, Óscar Barbero, Iván Lozano i Àngel Pons, per aportar el seu coneixement i experiència envers les ermites i la vida ermitana.

- A la Biblioteca de Montserrat, per facilitar-nos l'accés a llibres històrics que han fet possible la nostra recerca. Amb especial menció a la bibliotecària Àngels Rius.

- A les nostres famílies per la seva col·laboració i suport incondicional durant el transcurs de tot el treball iniciat des de l'estiu fins ara.

BIBLIOGRAFIA

Documentació i llibres:

- ZARAGOZA I PASCUAL, ERNEST, *Els ermitans de Montserrat*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1993)
- ALBAREDA , ANSELM MARIA, *Història de Montserrat*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1988)
- LLULL, RAMON, *Evast e Blanquerna*, Barcelona: Edicions 62 (1982)
- CATALÀ, VÍCTOR, *Solitud*, Barcelona: Edicions 62 (1979)
- SANT ATANASI, *Vida de Sant Antoni*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1989)
- E, Tr, ESTRADÉ, MIQUEL, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1998)
- BÍBLIA CATALANA (*Nou Testament*), Barcelona: Editorial Claret (2000)
- VALLMAJÓ RIERA, LLORENÇ, *Història de la Filosofia*, Barcelona: Edebé (2009)

Pàgines web:

- **Orígens de l'eremitisme**
 - <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0103855.xml>
 - <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/129074/dmbl1de1.pdf;jsessionid=D7D1F1A261A3F5DEF6293C1FD819840F.tdx1?sequence=1>
 - http://ddd.uab.cat/pub/tesis/2013/hdl_10803_129074/dmbl1de1.pdf
- **Orígens del monaquisme**
 - <http://www.vidaconsagrada.es/antecedentes/antecedentes.htm>
 - http://www.ecclesia.com.br/biblioteca/monaquismo/origenes_del_monacato_cristiano.html
 - <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0124446.xml>
- **Montserrat Domingo**
 - <http://reusdigital.cat/noticies/montserrat-domingo-una-anacoreta-del-segle-xxi>
- **Gravats de les ermites:**
 - <http://www.museudemontserrat.com/>
- **Ermites:**
 - <http://totmontserrat.cat/>
 - <http://muntanyamontserrat.gencat.cat/ca>